

О. Гук

ПОЛІТИКА НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ У ВІДКРИТОМУ СУСПІЛЬСТВІ (УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ)

Розкрито актуальність проблематики дослідження в умовах проведення реформ в Україні і формування відкритого суспільства. Проаналізовано основні концепції західних дослідників проблеми пам'яті, зокрема М. Гальбвакса, Я. Асмана, П. Нори, П. Коннертона, Г. Розенталь та інших. Обґрунтовано необхідність вироблення чіткої стратегії політики національної пам'яті, формування єдиної нової національно-культурної ідентичності та молоді української політичної нації.

Ключові слова: політика національної пам'яті, колективна пам'ять, національна ідентичність, культурна пам'ять, комунікативна пам'ять, політична нація.

Відкрите суспільство характеризується певною системою ліберально-демократичних цінностей, поширених у сучасному цивілізованому світі. І хоча саме поняття було запропоноване філософом А. Бергсоном, а введене в науковий обіг з легкої руки К. Поппера, воно вже давно сприймається як загальнопоширене. Свобода вибору, самовираження, повага до людини, її гідності – це основа цієї ціннісної системи координат.

Однак у сучасному глобалізованому світі питання поширення ліберально-демократичних цінностей дедалі частіше розглядається в комплексі із проблемою становлення сильних національних держав, які відзначаються не тільки розвинутою економікою, системою демократичних правових інституцій, а й власною культурною спадщиною. Цій проблемі, зокрема, значну увагу приділяє сучасний американський філософ Ф. Фукуяма у таких відомих працях, як “Сильна держава. Управління і світовий порядок у ХХІ ст.” та “Примат культури”.

Так, дослідник наголошує, що “побудова сильної держави – одна з найбільш важливих проблем світового співтовариства, так як слабкість держави виступає основним джерелом першочергових проблем, як національних, так і міжнародних” [1].

І саме це завдання, надважливе і надскладне, стоїть нині перед українським суспільством. Воно є надважливим, бо це єдиний реальний шлях вистояти і зберегти свою державність та свою ідентичність; а також надзвичайно складним, беручи до уваги нинішню економічну ситуацію, стан неоголошеної війни, слабкість практично всіх демократичних державних інституцій.

Серед викликів глобалізації у сучасному світі дослідники наголошують на загрозах демократичним національним державам, національній ідентичності. Становлення демократії – складний і тривалий процес, адже він потребує появи відповідних інституцій, що ускладнено багатьма чинниками – неодноразово зауважує у своїх публікаціях Ф. Фукуяма. Держава має бути сильна, але люди повинні вірити в те, що вона виконує свої функції за загальною згодою, не обмежуючи їхніх прав і свобод.

Іншими словами, відносини між державою і особою як громадянином не повинні залежати від того, чи людина належить до правлячої еліти, чи має з нею зв'язки через посередників. Очевидно, що йдеться, насамперед, про подолання корупції, бо без

вирішення цієї проблеми Україна ніколи не стане ані справедливою, ані успішною державою. Звідси випливає такий важливий чинник, як утвердження верховенства права, що потребує формування системи правових інститутів та системи інститутів політичної відповідальності, які б гарантувала забезпечення принципів справедливої політичної конкуренції, доступність кожного громадянина до політичної системи.

Очевидно, що останнє завдання потребує, насамперед, значних зрушень у суспільній свідомості, вихованні активної громадянської позиції кожного. Ці моменти потребують детальнішого аналізу. Про це йдеться у статті Ф. Фукуями "Примат культури". Тут дослідник виділяє чотири рівні, на яких відбувається зміцнення демократії. Перший рівень – це рівень ідеології. Він означає рівень нормативних переконань у легітимності демократичних інституцій. Це сфера раціональної самосвідомості. Вироблення державою власної ідеології, яку суспільство приймає на раціональному рівні, означає усвідомлення своєї стратегічної цілі розвитку. Другий рівень – інституційний (включає конституцію, правові, партійні системи, ринкові структури). Формування інституцій – процес триваліший і повільніший, до того ж вони піддаються маніпулюванню з боку державної політики. Третій рівень – громадянське суспільство, яке є підґрунтям демократичних політичних інституцій. В Україні процес становлення громадянського суспільства, що його спостерігаємо протягом кількох останніх років, дає підстави очікувати на значні зміни і в сфері державних інституцій. Та найважливішим є четвертий, найглибший рівень – рівень культури. Саме на ньому вважаємо за необхідне зупинитися детальніше.

Отже, Ф. Фукуяма доречно наголошує на тому, що рівень культури є найглибшим, оскільки він включає такі важливі феномени, як "родина, релігія, моральні цінності, етнічну самосвідомість, громадянськість та історичні традиції". Визначає феномен культури дослідник як "нерациональні етнічні навички, що передаються завдяки традиції" і при цьому наголошує, що порівняно з трьома попередніми рівнями вона схильна змінюватися найповільніше [2].

Складно не погодитися з американським дослідником. Але, на нашу думку, саме з цього рівня ми повинні нині розпочинати найбільші зміни, розраховані на далеку перспективу. Це, так би мовити, основне стратегічне завдання. З іншого боку, очевидно, що неможливо закласти оцей глибинний пласт на порожньому місці. Але саме тут, у сфері культури, ми і маємо вже в наявності всі ці складові. Для української ментальності моральні цінності, релігійно-духовні, сімейні та історичні традиції завжди були правдивими архетипами. Їх потрібно відроджувати, тому гуманітарна політика держави повинна працювати зараз саме у цьому напрямку. Водночас закладаються основи інформаційної безпеки, захисту свого інформаційного простору.

Саме тому на сучасному етапі реформування Української держави реформи у сфері національно-культурної ідентичності та національної пам'яті займають особливе місце. Очевидно, що національно-культурна ідентичність формується протягом тривалого часу і зі всієї сукупності чинників, які впливають на її формування, найбільше значення мають історичні та психологічні. Ми є такими, якими нас сформувала наша історія, точніше, такими, якими ми себе бачимо в історії. Як влучно зауважив дослідник П. Коннертон, "існує важливий зв'язок між концепцією власної ідентичності та нашими ж різноманітними ментальними станами погляду на себе в минулому" [3].

Актуальність поставленої проблематики чітко сформулював французький теоретик пам'яті П. Нора зазначивши, що "...ми живемо у добу торжества пам'яті. За

останні двадцять або двадцять п'ять років всі країни, всі соціальні, етнічні та родинні групи пережили глибинні зміни традиційного ставлення до минулого... Світ затопила хвиля спогадів, міцно з'єднавши вірність минулому – дійсному або уявленому – з почуттям приналежності, з колективною та індивідуальною самосвідомістю, з пам'яттю та ідентичністю” [4].

Доцільно зауважити, що в сучасному світі проблема пам'яті стала предметом особливої уваги дослідників із галузі філософії, соціології, державного управління, політології, психології, історії. Ця проблема стала предметом дискусій вже на етапі формування понятійно-категоріального апарату. Так, зокрема, західноєвропейські дослідники, починаючи від М. Гальбвакса, оперують зазвичай поняттям “колективна пам'ять”. На особливу увагу заслуговують також дослідження Я. Ассмана, П. Нори, П. Коннертона, Г. Розенталь, Дж. Верча, А. Мегіла, Б. Міштал, І. Ірван-Зарецької та інших.

У той час як на пострадянському просторі більш усталеним є поняття “історична пам'ять”. Серед українських дослідників доцільно відзначити М. Рябчука, О. Кісь, Я. Грицака, В. В'ятровича, Н. Яковенко, Ю. Зернія, М. Киридона, І. Симоненка та інших. Здебільшого ці дослідження є історичними, адже потребують детальнішого філософсько-методологічного аналізу в контексті науки державного управління.

Походження поняття “колективна пам'ять” зазвичай пов'язують із французьким мислителем Морісом Гальбваксом, який ще у 1925 р. опублікував першу працю, спеціально присвячену цій проблемі – “Соціальні рамки пам'яті”. “Соціальними рамками” автор вважав цілу систему суспільних цінностей, традицій, ідеалів, які окреслюють межі світогляду людини відповідно до соціальної групи, з якою вона себе ідентифікує. “Наше індивідуальне мислення є здатним пам'ятати тільки тому, що перебуває у цих рамках і бере участь у колективній пам'яті”, – наголошував він [5]. До цієї системи цінностей, на думку дослідника, належить і категоріальний апарат, вироблений конкретною мовою. Очевидно, що мова народу визначає його світогляд. Схожі ідеї ми знайдемо також у творчості відомого українського філософа ще XIX ст. О. Потебні, а також у деяких представників філософської герменевтики (насамперед, М. Гайдегера).

Таким чином, колективна пам'ять – це конструкт колективної творчості. На думку французького дослідника, кожна соціальна група, кожна нація створює пам'ять про своє минуле, що, своєю чергою, формує ідентичність цієї групи (національно-культурну ідентичність) щодо інших соціальних груп, націй та народностей. Однак це не є сталий і законсервований феномен, сформований одноразово і назавжди. Соціальна група змінює цей феномен, відповідно до вимог часу, і відповідно кожне нове покоління в такий спосіб демонструє власне уявлення про те, яким було його минуле. Таким чином, соціальні рамки колективної пам'яті є гнучкі і динамічні, вони можуть змінюватися. Тому в контексті цих процесів дещо забувається, а дещо створюється заново. Очевидно, що у таких творчих процесах основну роль відіграє політична еліта та державні інституції. Це особливо стає помітним у періоди кардинальної зміни влади.

В українській історичній ретроспективі ці процеси в різні історичні періоди, зазвичай, відбувалися з метою легітимізації закріплення територій з українським етнічним населенням у складі різних держав. Найбільш яскраві приклади пов'язані із спробами фальсифікації української історії та створенням низки міфів у російській історіографії, починаючи з часів Петра I, та у радянській історії, насамперед у період сталінських репресій та брежнєвської епохи застою.

У своїх подальших працях М. Гальбакс розрізняв три основні конструкти, пов'язані цією проблематикою: автобіографічну, історичну та колективну пам'ять. Історична пам'ять – це те, що формується на базі історичних праць, а отже офіційної історичної концепції. І саме цей вид пам'яті конструюється соціальними і державними інституціями. До того ж, витримати випробування часом історична пам'ять може лише за умови міцної опори на соціальний контекст. Тому так важливо державним інституціям приділяти належну увагу питанням власної історичної концепції, рівню освіти та патріотичного виховання.

Автобіографічна пам'ять базується на безпосередньому життєвому досвіді особистості. А колективна пам'ять – це активне минуле, що формує нашу ідентичність. Процес, завдяки якому індивідуальні спогади інтегруються у колективну пам'ять, дослідник пов'язує із традицією, яка зберігає, закріплює чи модифікує соціальні межі [6]. Звідси випливає, що закріплення певних ритуальних дійств, традиційних святкувань є надзвичайно важливими компонентами у формуванні національно-культурної ідентичності. Ці явища є доволі консервативними, водночас зміни і коригування традицій часто стають нагальною вимогою конкретної епохи. Водночас при ініціюванні цих змін важливо враховувати психологічні аспекти формування нових установок у суспільній свідомості

Саме тому в центрі уваги дослідників, на нашу думку, має бути активне дослідження основних методик та технік реконструкції минулого, для формування власної концепції історичної пам'яті українського народу. Також потрібно чітко систематизувати основні категорії.

У цьому контексті цікавим є також міркування німецького дослідника Я. Ассмана, який диференціював поняття колективної пам'яті, виділивши структурно “комунікативну” та “культурну” пам'яті. Так, поняття “культурна пам'ять”, на його думку, стосується зовнішнього виміру людської пам'яті, тобто суспільних і культурних умов, які впливають на особливості сприймання, утримання певної інформації у пам'яті, її сили й потужності [7]. І ця культурна пам'ять має свої “точки фіксації”, тобто важливі, вирішальні й доленосні події минулого (своєрідна інтерпретація “соціальних рамок” М. Гальбакса); підтримуються ці “точки фіксації”, за посередництвом культурних артефактів, ритуалів, текстів, однак шляхом інституціональних комунікацій (певні громадські заходи, святкування), своєрідні “фігури пам'яті”, якщо використовувати термінологію самого Я. Ассмана.

Тобто концепт культурної пам'яті і охоплює собою цілий комплекс важливих текстів, ритуалів, символів, образів, різноманітних артефактів, традицій і святкувань, який забезпечує формування певного колективного знання, тобто усвідомлення кожним представником своєї приналежності до певної групи, бо саме це спільне минуле і єднає цю групу, сприяє формуванню єдиної національно-культурної ідентичності, на противагу іншим, чужим ідентичностям.

Тобто, Я. Ассман концептуалізує поняття культурної пам'яті, розглядаючи її як символічну форму передачі та актуалізації культурних смислів, що виходить за межі окремих людей і формалізується у різних меморіальних знаках – пам'ятних місцях, датах, церемоніях, пам'ятниках тощо.

Натомість під комунікативною пам'яттю дослідник розуміє спогади сучасників подій про нещодавнє минуле, безпосередніми свідками якого вони були, пережили їх безпосередньо. Ці спогади можуть передаватися в межах декількох поколінь (однак не

більше двох-трьох, максимум чотирьох) і підсилюватися повсякденними дискурсами, в умовах безпосередньої комунікації, живого спілкування між людьми.

Ця пам'ять відображає власні уявлення членів групи про те, що вони вважають своїм минулим, і на цій основі консолідує групу. Це жива пам'ять, критерії істинності якої безпосередньо впливають з індивідуальної та групової потреби в ідентифікації.

Я. Ассман погоджується з думкою М. Гальбакса про те, що минуле неможливо законсервувати, як би ми не намагалися його зберегти, воно постійно опосередковується сучасним. Те, якою мірою відбувається це опосередкування, залежить від духовних потреб покоління, інтелектуального потенціалу окремих індивідів, соціальних груп, еліти. Істинність спогадів обумовлена саме ідентичністю, яка формується культурною пам'яттю, оскільки будь-яка спільнота є тим, що вона про себе пам'ятає, і ця істинність обумовлена її історією. Наскільки можлива об'єктивна історія – питання, очевидно, дискусійне. У цьому випадку йдеться про ту історію, яка зберігається і розвивається в колективній (за М. Гальбаксом) чи культурній (за Я. Ассманом) пам'яті.

Минуле не просто досліджується та інтерпретується сучасним, воно кожного разу моделюється заново, залежно від обставин теперішнього. І питання полягає не лише в тому, чи історія може бути об'єктивною, а й у тому, що кожне нове покоління, досліджуючи своє минуле, повинно виносити власні уроки, які необхідні зараз у цій ситуації. Водночас очевидними є ризики і спокуси маніпуляції історичним минулим, в чому ми мали можливість неодноразово переконуватися. Саме тому для інтерпретації нещодавнього минулого таким важливим є звернення до сучасників, очевидців подій, розгортання суспільного дискурсу в просторі цієї культури і в часовому вимірі як мінімум трьох поколінь. Очевидно, що такий живий дискурс, дасть змогу: по-перше, звести до мінімуму викривлення історичних фактів; по-друге, сформулювати погляд на минулі події зсередини, а не на підставі застиглих догм; по-третє, організувати виховний процес на принципах толерантності та взаємоповаги. І, нарешті, що, на нашу думку, найважливіше, сприятиме формуванню світогляду вільних особистостей, здатних критично мислити, аналізувати, робити необхідні висновки. Прагнення виховувати патріотичних громадян своєї країни не може бути виправданням для цинічних маніпулювань свідомістю молодого покоління. Важливо при цьому закладати міцну базу ціннісних орієнтирів та пріоритетів.

Водночас треба зауважити, що, зазвичай, ми спостерігаємо дві протилежні тенденції у ставленні до проблем національної пам'яті, зокрема в українському суспільстві: 1) тенденція надмірності (коли сформована чітка цілеспрямована політика, яка базується на виробленні механізму забезпечення міцної і сталої ідентичності через утримування минулого); 2) тенденція нестачі, своєрідного "колективного забування", за визначенням американського дослідника П. Коннертона (ця тенденція зазвичай пов'язана із проблемою травматичної чи віктимної пам'яті). У першому випадку маємо справу із загрозою формування єдиної ідеології та маніпулювання суспільною свідомістю, що притаманне тоталітарній системі; у другому випадку найчастіше стикаємося із наслідками моделі, що яскраво прослідковується у феномені пострадянської амнезії.

Обидві тенденції тяжіють до певних крайностей, які перешкоджають виробленню здорового підходу до проблеми формування такої політики національної пам'яті, якої потребує відкрите суспільство.

З метою захисту, відчуття безпеки, сучасне покоління прагне забути цілі періоди своєї історії, які тривалий час були її білими плямами. Такі спогади для сучасників означають повернення до життя так званої "токсичної пам'яті" або "травматичної

пам'яті”, тому виникає спокуса їх забути. Ще одна причина такого наполегливого забування – бажання витерти з історії сторінки, які нагадують про злочини старого тоталітарного режиму, насамперед коли сучасна влада проявляє явні ознаки тяжіння до авторитаризму. Прикладом такої позиції може слугувати публікація кандидата історичних наук І. Симоненка “Подолання віктимності історичної пам'яті українського суспільства” у віснику “Стратегічні пріоритети” за 2010 р. у якій автор критикує президента В. Ющенка за надмірне посилення віктимної складової колективної пам'яті українців через закріплення на законодавчому рівні у 2006 р. визнання голодомору 1932 – 1933 рр. геноцидом проти українського народу. Згадується також багато інших прикладів української історії, які замовчувалися у радянський період та які інтерпретуються по-новому в історії українській. Надмірний інтерес, на думку І. Симоненка, до їх дослідження на сьогодні формує в українців комплекс жертви-нації. При цьому основну проблему у переписуванні української історії автор вбачає у тому, що це “викликає також занепокоєність російського політикуму на найвищому рівні”. Адже в цьому, на його думку, вбачається пряме нав'язування російському народу “почуття провини” [8]. Очевидно, що треба брати до уваги той факт, що стаття була опублікована в період становлення авторитарного режиму В. Януковича з його чіткою зовнішньою зорієнтованістю в бік Російської Федерації в умовах потужної інформаційної війни проти України. Наслідками такої політики стали Революція Гідності та відкрита російська агресія, що призвела до війни на Сході України.

Очевидно, що ця публікація є підтвердженням глибинних протиріч, притаманних нинішньому українському суспільству, які формувалися протягом століть в умовах відсутності власної держави. І щодо позиції Росії стосовно української історії, то це не єдина актуальна проблема у міжнародних відносинах, зокрема у минулому ХХ ст. Дослідник І. Симоненко проводить паралелі між історіями українського та єврейського народів у їхньому тяжінні, до віктимності до возвеличення ролі жертви. Ця проблема потребує свого вирішення не тільки в контексті світової історії, а ще й глибинного психологічного аналізу.

Цікаво, що німецький філософ К. Ясперс ще після закінчення Другої світової війни написав знаковий трактат “Die Schuldfrage” (“Питання про провину”), в якому розглянув питання німецької провини і вивів його у філософську площину. Сформувавши чітку модель філософської дискусії, К. Ясперс визначив чотири категорії провини: кримінальна, політична, моральна та метафізична. При цьому філософ наголосив на тому, що звільнитися від моральної провини теперішнього перед минулим нація може лише через інтерналізацію трагедії власних батьків. Аналізуючи цю концепцію К. Ясперса, журналіст “Тижня” Л. Донскіс показує принципову відмінність між сучасною Німеччиною та Росією, яка не здатна до глибокого морального каяття [9].

Однак предметом цього дослідження є політика формування національної пам'яті в Україні на сучасному етапі. І для психологічного здоров'я нації і заради її майбутнього ми не маємо морального права замовчувати спірні і болючі сторінки української історії. Найоптимальніший варіант – обговорювати ці теми у відкритому дискурсі.

Мовчання становить особливу небезпеку не лише для тих людей, які пережили цю травму, але й для суспільства загалом, оскільки саме така колективна амнезія і призводить до глибинних психологічних комплексів нації та суспільства. Про це дуже промовисто пише Г. Розенталь: “Якщо досвід не може бути артикульованим, то виникає небезпека того, що жертви “застрягнуть” пережитому, не зможуть дистанціюватися від

минулого. Акт відтворення розташовує минуле на певній відстані від теперішньої ситуації розповіді та забезпечує часовий розрив” [10].

У такому контексті на увагу заслуговує наукова розвідка сучасної української дослідниці О. Кісь, яка порушує проблему такої колективної травми, завданої українській пам’яті через осмислення соціальних і психологічних наслідків Голодомору. О. Кісь наголошує, що “лише за умови створення суспільних інституцій (громадських об’єднань, дослідницьких установ, слідчих комісій тощо) для вивчення обставин тих чи інших травматичних подій чи явищ формується необхідний соціокультурний контекст – публічний простір – в якому можуть пролунаати і бути почутими голоси та історії жертв” [11].

Соціологічні дослідження свідчать, що в українському суспільстві нині немає жодної історичної особи, події, факту з давньої історії, а особливо історії ХХ ст., які б слугували об’єднуючим чинником для всієї нації. Навпаки, питання мови, традицій, історичних персоналії та фактів є швидше роз’єднуючи чинником. Однак новітня історія, останніх два з половиною роки критичні моменти Майдану, Революції Гідності, війни із Росією виявилися наповненими фактами, що є консолідуючим чинником для формування нової української ідентичності та політичної нації. Це і система цінностей, з яких ключовою виступає гідність людини, і герої Небесної Сотні та учасники АТО (62,7% і 70% українців згідно з результатами міжнародного дослідження “Регіон, нація та інше: міждисциплінарне та культурне переосмислення України”).

Таким чином, ми маємо нині вагомій підстави вироблення живої, громадської пам’яті на основі широкого суспільного дискурсу із залученням безпосередніх очевидців подій із різних регіонів України, вироблення на цій основі чітких механізмів для формування єдиної стратегії формування національної пам’яті, яка сприятиме дуже чіткій важливій і прагматичній меті – формуванню нової української політичної нації.

А для вироблення чіткої стратегії політики національної пам’яті державним інституціям потрібно чітко розробити механізм її реалізації, який передбачає у своїй структурі наявність таких компонентів: 1) суспільний імператив – обов’язок пам’ятати свою історію; 2) чітке формулювання ціннісного ядра колективної пам’яті – тієї частини минулого, яка вважається значущою на сьогодні більшістю українського суспільства; 3) вироблення основних методологічних засад для впровадження мнемонічної практики (системи традицій, святкувань, ритуалів, вшанування пам’яті національних героїв); 4) чітке формулювання стратегічної мети цієї політики та очікуваних ефектів від виховного процесу.

Основне завдання, яке стоїть нині перед Україною в сфері реалізації політики національної пам’яті, – це формування нової пам’яті, яка мала б об’єднати державу у формуванні нової ідентичності – української політичної нації.

Список використаної літератури

1. Фукуяма Ф. Сильное государство. Управление и мировой порядок в XXI веке [Текст] / Ф. Фукуяма. — М. : ООО “Хранитель”, 2006. — С. 5.
2. Фукуяма Ф. Примат культуры [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ji.lviv.ua/n21texts/fukujama.htm>.
3. Коннертон П. Як суспільства пам’ятають [Текст] / П. Коннертон ; пер. з англ. С. Шліпченко. — К. : Ніка-Центр, 2004. — С. 43.
4. Нора П. Всемирное торжество памяти / П. Нора // Неприкосновенный запас [Текст]. — 2005. — № 2/3. — С. 202.

5. Хальбвакс М. Социальные рамки памяти / М. Хальбвакс ; пер. с фр. и вступ. статья С. Н. Зенки [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://lib100.com/book/memory/frames_memory.

6. Хальбвакс М. Коллективная и историческая память / М. Хальбвакс // Неприкосновенный запас: Дебаты о политике и культуре [Текст]. — 2005. — № 2/3 (40/41). — С. 22.

7. Ассман Я. Культурная память: Письмо, память о прошлом и политическая идентичность в высоких культурах древности [Электронный ресурс] / Я. Ассман ; пер. с нем. М. М. Сокольской. — Режим доступа : <http://www.philol.msu.ru/~discours/images/stories/speckurs/assman.pdf>.

8. Симоненко І. Подолання віктимності історичної пам'яті українського суспільства / І. Симоненко // Стратегічні пріоритети [Текст]. — 2010. — № 4 (17). — С. 37—43.

9. Донскіс Л. Питання провини / Л. Донскіс // Матеріали друкованого видання “Тиждень” [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://tyzhden.ua/Columns/50/119444>.

10. Розенталь Г. Цілюща дія розповідання історій: до питання про умови розповідання історій у контексті дослідження та терапії / Г. Розенталь // Схід-Захід [Електронний ресурс] : іст.-культ. зб. — Вип. 11/12: Усна історія в сучасних соціально-гуманітарних студіях: теорія і практика досліджень / за ред. В. Кравченка та Г. Грінченко. — Режим доступу : https://keui.files.wordpress.com/2010/12/04_rosenthal.pdf.

11. Кісь О. Колективна пам'ять та історична травма: теоретичні рефлексії на тлі жіночих спогадів про Голодомор / О. Кісь // Україна модерна [Електронний ресурс] : міжнар. інтелект. часоп. — Режим доступу : <http://uamoderna.com/md/216-216>.

Стаття надійшла до редакції 21.03.2016

Схвалена до друку редколегією 30.03.2016

О. Нук

NATIONAL MEMORY POLICY IN AN OPEN SOCIETY (UKRAINIAN CONTEXT)

The relevance of the research is revealed under reforms and open society formation in Ukraine. The main concepts of Western memory researchers such as M. Halbvaks, Ya. Assman, P. Nora, P. Connerton, H. Rozental are analyzed. The necessity to develop a clear strategy of national memory policy and to form a unique new national cultural identity and young political nation of Ukraine is substantiated.

Key words: national memory policy, collective memory, national identity, cultural memory, communicative memory, political nation.